

Põhjamaade kudumissümposion 2018 „Balti eri“ Viljandis

Kristi Jõeste

Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili eriala võõrustas 24. juunist 1. juulini Viljandis Põhjamaade silmuskudumissümposiooni, mis toimus juba 19. korda. Ürituse toimumiskohad olid Sakala Keskuses, Vilma õppehoones ja mujal. Nagu ürituse pealkiri viitab, on tegemist Skandinaavia maade kudumishuvilistele suunatud üritusega, mis toimub kord aastas suviti ning mida korraldatakse vabatahtlikkuse alusel igal aastal eri maal.¹ Kui tavaliselt on sümposiooni töökeeleks mõni skandinaavia keel, mida naabrid omavahel hõlpsalt mõistavad, siis Eestile korraldusteatepulga andmisega² väljendati valmidust ingliskeelseks programmiks, nagu ka selleks, et huvilised tulevad kokku mujaltki kui Põhja-Euroopast. Nii läkski – kohal olid 12 riigi esindajad, kaugeimad Kanadast ja Jaapanist, kokku 104 osalejat. Kudumisõpetajaid ja loengupidajaid oli kokku 19.

Viljandi-sugusele väikelinnale oli nii suur külaliste arv väljakutse: ürituse ettevalmistus algas varasest hotellide broneerimisest, alles seejärel võis hakata sisulise poole peale mõtlema. Aasta jooksul toimunud 14 koosolekul³ loksus viimse detailini paika tihe õpitubadest, loengutest, ekskursioonidest, näitustest, käsitöölaadast ja muudest kultuuriüritustest koosnev Balti eriprogramm. See tähendab, et sümposiooni fookus oli Baltimaade ja Lähi-Venemaa traditsioonilisel kudumisel ning et õpetajad-loengupidajad kutsuti nendest maadest. Iseäranis hea meel on varasemate tutvuste abil loodud uute Venekontaktide üle, mis tekitas vajaliku silla edasise uurimiselase koostöö jaoks.

Sümposiooni sisuline programm kestis kuus päeva, lisaks saabumise-lahkumise päevad. Kudumise õpitoad toimusid kokku neljal päeval. Iga osaleja jaoks oli mõeldud kaks kolmetunnist ja kaks kuuettunnist koolitust. Valida

1 Silmuskudumissümposioonil osalevate riikide põhituumiku moodustavad Taani, Norra, Rootsi, vähemal määral Soome, Jaapan, Island; mujalt maailmast on osalejaid enamasti olnud mõned üksikud, kuna tavapäraselt pole üritus ingliskeelne.

2 Esimest korda oli Eestil korraldamise au 2004. aastal, mil see toimus Anu Raua eestvedamisel Heimtali Muuseumis.

3 Korraldustiimis olid Kristi Jõeste, Signe Susi, Ave Matsin, Anu Pink, Riina Tomberg, Lembe Lahtmaa, Lembe Rätsep, Astri Kaljus ja Marit Külv; lisaks seltskond rahvusliku tekstiili üliõpilasi ja vilistlasi vabatahtlikena sümposiooni ajal.

Foto 1. Solvita Zarupska pikemas õpitoas prooviti läti kinnaste kudumise tehnikaid. Sandra Urvaku foto.

tuli need jaanuarikuisse eelregistreerumise ajal sümposiumi kodulehelt.⁴ Nõnda said kiiremad registreerujad rikkalikuma valiku osaliseks, populaarsed teemad täitusid minutitega ja ülejäänutele jäi väiksem valik. Peamiselt pakkusime Eesti traditsioonilise silmuskudumisega otseselt või kaudselt seotud tehnikaid: roosimine ja kootud narmad, Haapsalu sall, intarsia põhimõttel motiivi kudumine, Kihnu kindarandmed, Jaani kihelkonna kindarandmed, Saaremaa kampsunite kaunistusvõtted, Muhu kärbse kirjamine peente varrastega ja peene lõngaga, kolme tüüpi sokikannad, masinkootud rahvusmustris kotike. Lätlannad Solvita Zarupska ja Baiba Pilanē õpetasid läti kindarandmete kudumise võtteid, Solvita Zarupska lisaks ka enda autori-tehnikat – rooside kudumist-heegeldamist. Leedulanna Sonata Eidikienē viis läbi pärlitega kootud randmekatete töötoad ning Arhangelskist saabunud Vera Maksimovskaja ja Zlata Ušakova tutvustasid vene ja komi kindamustrite kudumist.

Sümposiumi formaat näeb alati ette ka loenguid. Neljal õhtul kuulati Sakala keskuse suures saalis mitmesuguseid põnevaid, rikkalikult fotodega varustatud ettekandeid traditsioonilise kudumise ajaloost, mitmete muuseumide kudumikolleksioonidest, pärandkudumise hetkeseisust ja selle taaselustamisest. Igal õhtul toimus 2–3 loengut, vajadusel sünkroontõlkega inglise keelde.

4 www.sisu.ut.ee/knitting2018

Foto 2. Zlata Ušakova õpitoas kooti komi kindamustreid. Sandra Urvaku foto.

Eesti teemad jagunesid kahele avaõhtule. Rahvusliku käsitöö osakonna vilistlane ja teenekas õppejõud Anu Pink Saara kirjastusest tutvustas pärandtehnoloogi pilguga detailselt Eesti arheoloogilisi kudumeid, millest vanim – Jõuga leid, kindatükike – on dateeritud 14. sajandisse ning on ühtlasi vanim omataoline kogu Põhja-Euroopas. Kahjuks on meie mailt vanu kudumikatkeid või tervikesemeid välja tulnud kõigest viis, kuid olemasolevad said igatahes viimse üksikasjani lahti seletatud.⁵ Siiri Reimann tutvustas Haapsalu rätiku üle 100-aastast ajalugu. Ühtlasi tõi ta välja, et traditsioon on tänapäevani igati elus ja hoitud: mitmed noored põhikooliõpilased valivad käsitööstudiumi lõputööks just Haapsalu salli kudumise. Ka Haapsalu Kutsehariduskeskuses pööratakse sellele lähemat tähelepanu – nõnda on järelkasv pidevalt kindlustatud. Niisamuti on äärmiselt aktiivne Haapsalu Pitsikeskuses tegutsev Haapsalu Käsitööselts ja ka nende publitseerimisegevus on küllalt tihe. Õppejõud Riina Tomberg andis ülevaate eestirootsi – Pakri, Noarootsi, Vormsi ja Ruhnu rannarootslaste ajaloolistest kudumeist Eesti ja mõnede välismuuseumide kogude põhjal. Kristi Jõeste analüüsis, miks eesti traditsiooniline silmuskudumine tänapäeval uue hingamise on saanud. Eelkõige on selle põhjuseks jätkuvalt kohustuslik käsitööharidus 4.–9. klassini, seejärel võimalus spetsialiseeruda kutsehariduse baasil. Olulisim aga

5 Loe ka raamatust: Pink, Anu; Reimann, Siiri; Jõeste, Kristi 2014. Eesti silmuskudumine I. Tavad ja tehnikad. Türi: Saara kirjastus, lk 20–27.

on ehk asjaolu, et rahvuslikku käsitööd saab õppida ka kõrgkoolis, mis on kogu maailma ulatuses haruldane. See loob käsitööoskuste säilitamise kõrval soodsa pinnase ka tõsisematele rakendusuringutele ning tootarendusele. Kõik see on hoogustanud kvaliteetse käsitöökirjanduse publitseerimist,⁶ tõstnud nii kohalikele kui välismaalastele suunatud koolituste hulka ja taset, andnud ainest identiteedipõhisele uusloomele.

Läti loenguõhtul 27. juunil rääkis Riias paikneva Läti Riikliku Ajaloomuuseumi teadur Irita Žeiere Läti aladelt leitud arheoloogilistest kudumitest,⁷ mis pärinevad 15.–18. sajandist ja mida on võrreldes Eesti aladega oluliselt rohkem.⁸ Huvitaval kombel on nende hulgas ka sõrmkindaid, mida meie leidude seas pole kahjuks üldse. Ometi annab see tunnistust, et vastav oskus oli üsna tõenäoliselt ka siin olemas. Põnev oli tabada mitmeid muidki tehnoloogilisi detaile, mis rikastavad-kinnitavad meie ajalooliste tekstiilide kohta käivat teavet. Näiteks on Riias leitud mitmeid 15. ja 16. sajandist pärinevaid sokke, mille otsakahandus oli tehtud asümmeetriliselt, s.t jalalaba kuju järgival,⁹ nii et paar koosneb parema ja vasaku jala sokist. Ka kindaleiud kinnitavad, et Balti aladel tunti selliseid kudumistehnikaid. Näiteks oli levinud dekoratiivsete keerkordade kasutamine kudumiservades, vältimaks nende ülesrullimist. Läti leidude seas on esindatud ka kahe sama värvi lõngaga kudumine (tehniliselt on see õigupoolest kirjamine), mis annab tulemuseks sooja kindapaari. Fotolt kinda sisemist poolt vaadates selgus, et seda ei olnud tehtud mitte skandinaavlaste moel, s.o vahetades lõngu omavahel iga silmuse järel, vaid umbes kolme-nelja silmuse tagant ja ilmselt mitte igal real, kuid seda tuleks päris eset vaadates veel üle kontrollida. Ometi tõendab see, et soojade kinnaste saamiseks oli juba toona mitmesuguseid praktilisi kudumismõtteid.

Sama muuseumi tekstiilinäituste kuraator Irita Heinola andis põhjaliku fotoülevaate muuseumis säilitatavatest etnograafilistest läti kinnastest-sukkadest-sokkidest. Nii mõnegi eesti kudumiseksperdi meeles tekkis palju paralleele võimalike läti-eesti mustrite ja tehnoloogiate sarnasuste osas, mida edasi uurida.

Vene loenguõhtul 28. juunil tutvustasid dr Ludmilla Korolkova Vene Etnograafiamuuseumi soome-ugri silmuskudumite kogu ning Olga Konkova Leningradi oblastis tegutseva soomeugrilaste Villaväki ühingu suurejoonelist

6 Käsitöökirjanduse publitseerija esirulli on tõusnud Saara kirjastus Türi.

7 Juttu oli ka aasnõelutud (ehk nõeltehnikas valmistatud) esemekatketest 11.–17. sajandist, mida Riia muuseumis leidub ühtekokku 19 ühikut.

8 Võrdluseks: Eestis 5, Lätis 50.

9 Kahjuks ei andnud lektor loengus arhivaalide numbreid, et huvilised saaksid esemetega ise lähemalt tutvuda. Eestis on asümmeetriliste otsakahandustega peamiselt Muhu sukad ja sokid.

Foto 3. Kollast gruppi juhatas Lembe Rätsep, kel käes sümposiooni ametlik vardakott, mille eeskujuks ERMi museaal. *Lembe Lahtmaa foto.*

ennistamisprojekti, mille eesmärk on eri muuseumide kogude põhjal taas-elustada sealse piirkonna traditsiooniliste mustrite kudumine tänapäeval. Juba on jõutud koostada rändnäitus ning trükised, ettevalmistamisel on suuremat sorti mustriraamat. Fotograaf ja kudumisentusiast Albina Lebedeva vaagis Lääne-Vene kudumise hetkeseisu, mis rahvusliku ainese kasutamise poolelt ei ole sugugi soodsas olukorras, kuid läbimõeldud promo- ja pedagoogilise tegevusega võiks igati hoogustuda.

Õpitubadest vabal päeval viidi osalejad bussidega Eesti Rahva Muuseumi, kus oli vaadata neli näitust: eesti püsiekspositsioon, „Uurali kaja“, „Rahvarõivas on norm igal aastaajal“ ja „Isamaastikud“ (Anu Raua gobeläänidest). Spetsiaalselt sümposiooni tarbeks olid ka Viljandis väljas mitmed kuduminäitused: Kristi Jõeste kindanäitus Sakala sammasgaleriis, valgete koekirjaliste kudumite näitus „Valge“ Kondase keskuses, Riina Tombergi kampsunid Wimkas ning rahvusliku tekstiili tänavuste lõputööde näitus Linnagaleriis.

Menükaks kujunes reedene päev, mil peale hommikusi õpitube sõideti maale. Kui rahvas sisenes Heimtali ürituse alguses rahvamajja Anu Raua miniloengut kuulama, pakuti kõigile kommi ja paluti paber alles jätta. Pärast jaguneti kommipaberi värvi järgi viide gruppi, mis seejärel eri huviväärsusi külastasid (vt foto 3).

Foto 4. Anu Raud tutvustab ERMi Heimtali muuseumi tekstiilikogusid ja mänguasju. Sandra Urvaku foto.

ERMi Heimtali muuseumi alal paikneva endise vallamaja tubades esitlesid Tõstamaa ja Kihnu kudujad traditsioonilisi kudumeid ja kudumist,¹⁰ oli võimalus külastada Anu Raua talu ja näha tema ateljees pooleliolevaid piltvaipu. Põhjalikult sai Anu Raua juhatusel tutvuda Heimtali muuseumi tekstiilikogudega (vt foto 4).

Öhtul toimus seitsmendat korda legendaarne vabaõhuvõistlus kudumises „Käi ja koo“. Naljatilemi nimetasid korraldajad Lossi Gildist seekordse mõõduvõtu kudujate olümpiaks, kuna peaaegu iga sümposionil osalenud maa oli esindatud ühe või mitme naiskonnaga. Kokku oli võistlustules 15 neljaliikmelist tiimi. Eestlasi esindasid Siiri Reimann, Anu Pink, Kristi Jõeste ja Lembe Rätsep. Kogu päev alla sadanud hoovihmad ei halastanud ka esimesele võistlusetapile, mille ajal viis käies kuduvat naiskonda üdini märjaks kasteti. Seejärel vihm lakkas, päike tuli välja ja ülejäänud „olümpia“ kulges lõbusas adrenaliinitulvas võiduka lõpuni (vt foto 5).

Ihaldusväärsete auhindadega pärjati triumfeerinud Soome võistkonda, II koha saavutas Norra-Soome segavõistkond ning kolmanda Läti-Leedu õpetajatest koosnev tiim. Eesti naised said Grand Prix' auhinna – tordi.¹¹

10 Algselt olid kavas ka Villaväki meistrid, kuid nemad ei saanud viimasel minutil viisaprobleemide tõttu siiski tulla.

11 Mahukat fotogaleriid „Käi ja koo“ kohta saab vaadata Lossi Gildi Facebook'i-lehelt.

Foto 5. Võistluse „Käi ja koo“ ülipõnev finaali öhtustes päikesekiirtes. Sandra Urvaku foto.

Laupäeval, 30. juunil võisid huvilised uudistada Vilma õppehoonet ja villavabrikut, külastada näitusi ja jalutada niisama Viljandi peal. Öhtupoole toimus Pärimumuusika aidas väike ülevaatenäitus õpitubades valminud kudumistest, osalejad said soovi korral läbi mikrofoni kõigile muljeid jagada. Laupäev ja kogu üritus kulmineerus piduliku õhtusöögiga, mida aitas muusikaliselt kujundada Kulno Malva. Öeldi tänusõnu, jagati kingitusi ja nauditi sööki-jooki. Välja kuulutati ka järgmise aasta, järjekorras 20. sümposiooni toimumispaik: ürituse juubelit on mõistagi sobilik tähistada Taanis, kus paikneb sümposioonile aluse pannud katusorganisatsioon Gavstrik.

Lõpetuseks mõned huvitavad faktid. Kohe korraldamise algul sai otsustatud, et plasttasse kohvipauside jaoks ei kasutata. Selle asemel telliti Tallinna Tugikeskusest Juks käsitsi maalitud tassid, mis tuli osalejatel 10 euro eest lunastada, neid pidevalt ligi hoida ja sümposiooni lõpu soovi korral raha vastu tagastada (seda võimalust kasutas 30 inimest). Kolme renditud kohviautomaadi tarbimisstatistika näitas, et kuue päeva jooksul kulus 11 kg kohvi ja 44 liitrit piima.

Lisaks paljudele teistele meenetele said osalejad endale ka kaunid lapi- tehnikas vardakotid. Nende ajalooline eeskuju on ERMis hoitav kott numbriga 4869 Hiiumaalt Käina kandist, mille on meisterdanud 135 aastat tagasi

keegi Andruse-nimeline meesterahvas. Vardakotiga sai oma poolikuid töid ja programmi kaasas kandes istuda kõigis sobivais paigus, nagu näiteks igaõhtutes kudumis- ja veinilokaalis Layki stuudiokohviku õuel.

Kuuldavasti jäädi sümpoosioniga ülimalt rahule.¹² 104 tagasisidelehest tagastati 65 – need edastasid ülivõrdes kiidu- ja tänusõnu korraldajatele, sekka ka kurtmist, et tihe ja huvitav programm kurnas korralikult – ei raatsinud ju sellest midagi vahele jätta. Nii võisimegi üritusele rahulolevalt punkti panna ja loota, et Eesti on nüüd silmuskudumise alal võimsalt maailmakaardile paigutunud.

Kristi Jõeste (s 1977) on TÜ Viljandi Kultuuriakademia pärandtehnoloogia magistriõppekava ja rahvusliku tekstiili eriala programmijuht ning lektor. Magistrikraad semiootika ja kultuuriteooria erialal Tartu Ülikoolist (2008); magistritöö põhjal avaldanud raamatu „Kihnu kõrdid eile ja täna. Semiootiline esemeuurimus“ (2012). Juhendanud mitmeid pärandtehnoloogia alaseid magistritöid, koostanud raamatuid Eesti kudumitest. Meistrikoja Ulas asutaja ja juht.

Kristi Jõeste. *Sandra Urvaku* foto.

12 Sündmust kajastas ka Eesti Rahvusringhääling: <https://www.err.ee/842202/viljandis-toimub-pohjamaade-silmuskudumise-sympoosion>.

Nordic Knitting Symposium 2018: Baltic Special in Viljandi

Abstract

The department of Estonian Native Crafts of the University of Tartu Viljandi Culture Academy hosted the 19th Nordic Knitting Symposium in Viljandi between the 24th of June and the 1st of July. This was the second time the symposium has taken place in Estonia. The gathering hosted a total of 104 participants from 12 different countries, as well as 19 knitting instructors and lecturers. The sub-title 'Baltic Special' means that the focus of the symposium was on the traditional knitting of the Baltics and neighbouring regions of Russia, and the instructors and lecturers all came from these countries. There was a tightly-packed programme of workshops, lectures, field trips, exhibitions, a crafts fair and other activities over the six days of the symposium, that had taken a year in planning.

Knitting workshops were held on four of the days of the symposium. Two three-hour and two six-hour sessions were planned for each participant. These had to be chosen by participants during their pre-registration in January on the symposium's website www.sisu.ut.ee/knitting2018. There was a range of workshops which chiefly featured topics directly or indirectly related to traditional Estonian knitting. There were also workshops on topics proposed by the two Latvian, one Lithuanian and two Russian knitting instructors.

Four evenings also featured presentations on the history of traditional knitting, the knitted item collections of several museums, and the current revival of heritage knitting. Subjects related to Estonia were covered on two of the evenings. Anu Pink from Saara Publishing House presented a detailed account of archaeological Estonian knitted items from the perspective of a native crafts specialist. Siiri Reimann talked about the hundred-year history of the Haapsalu shawl and how the tradition of knitting Haapsalu shawls is still successfully kept alive. Riina Tomberg gave an overview of the historical knitted items of Estonian Swedes – Pakri, Noarootsi, Vormsi and Ruhnu Coastal Swedes – based on the collections of Estonian and some foreign museums. Kristi Jõeste analysed the factors that have breathed new life into traditional Estonian knitting.

The Latvian lecture night on the 27th of June featured researcher Irita Žeiere from the Latvian National History Museum who talked about archaeological finds of knitted items from the 15th to 18th centuries. A total of 50 items have been found in Latvia, which is more than have been found in Estonia. Irita

Heinola, curator of textile exhibitions at the same museum, provided participants with an in-depth photographic overview of ethnographic Latvian mittens, stockings and socks found in the museum's collections.

At the Russian lecture night on the 28th of June, Dr. Lyudmila Korolkova gave an overview of the Russian Ethnographical Museum's collection of Finno-Ugric knitting and Olga Konkova presented the ambitious project of the Villaväki Finno-Ugric society from the Leningrad Oblast seeking to revive the knitting of the traditional patterns of the region, drawing upon the collections of various museums. The photographer and knitting enthusiast Albina Lebedeva discussed the present situation of Western Russian knitting: the folk tradition is not in a good state at present, but it could be improved by well-planned promotional and pedagogical activities.

On the one day with no workshops, the participants were taken to the Estonian National Museum, where they were able to visit four exhibitions: the permanent exhibition on Estonia, as well as 'Echo of the Urals', 'Regarded as a Norm, Perennially Worn', and 'Landscapes of My Fatherland'. The latter exhibition featured the tapestries of Anu Raud. Several exhibitions of knitted items were also displayed in Viljandi in connection to the symposium.

Friday's programme gave the participants the opportunity to have some fun, as after the morning workshops, they were taken to the Heimtali Museum near Viljandi. Knitters from Tõstamaa and Kihnu demonstrated traditional knitted items and knitting, the participants paid a visit to Anu Raud at her farm and viewed unfinished tapestries in her workshop. Anu Raud also gave the participants an in-depth tour of the Heimtali Museum's textiles collection. Later in the evening, the legendary open-air knitting competition 'Walk and Knit' took place for the seventh time. A total of 15 teams (each featuring 4 people) took part. First place went to the Finnish team, second to the joint Norwegian-Finnish team, and third to the joint team of Latvian and Lithuanian teachers.

On the 30th of June, the last day of the symposium, tours of the Vilma lecture building of Viljandi Culture Academy and the small wool factory located inside the building took place. In the evening, the symposium concluded with a small exhibition and a gala dinner with thank-you announcements. The location of the next year's symposium was also announced: the 20th anniversary of the event will be celebrated in Denmark, home of the Gavstrik federation, the founders of the symposium.